Чурапчыга күн тахсар !

САҢА ОЛОХ

Чурапчы улууһун хаһыата

12+

2014 сыл Балаҕан ыйын 18 күнэ чэппиэр № 135-136 (10954-10955)

ХАҺЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫНЬЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

БАЛАҔАН ЫЙЫН 19 КҮНЭ - КУТУРҔАН КҮНЭ

Иннокентий ДАВЫДОВ.

ТӨННҮҮ

Тумен, Бүлүн, Күһүүр, Эдьигээн,
Кураанах, кумахтаах биэрэктэр...

Хас өттөх, балаҕан
Уот сэрии, аас-аччык олоҥу саныыр.
Үһүн, ыар кыстыы, өксүөннээх тымныыны,
Төрөөбүт дойдуттан өр тэйбит аһыыны.

Бу маннаа, бу манна
Хаарыаннаах дойдубут дьоннорэ
Хас отох ахсыыллы аччыктаан, хоруйан,
Дойдуга эргиллэр кыаҕа суох буолтара.

Бу маннаа, Күһүүрэ
Мин аҕам сиэннээх тымныйан,
сыыҥнаан,
Буурыыр быстарын, аһыыр эс суох буолан
Ус күннэ турбакка сытаахтаан баараҕа...

Кутуруук. Ахтыыбын.
Ахтыыҥын уотунан курдары куустаран
Эрилиэн иһэбин дойдубар, алаастар,
Айан сулустаах, аартык ыырдарын батан.

Төннүү. Айан. Дойду.
Оо, эрилиэр күннээх эбиппит эҕэ, Эйиэхэ,
Кутуруук иҥнэхтэрин барытын хумсан
Кэлтэбит! Чуратчым чараҥар! Эрилиэн!

Алаастар. Дойдубар
Сааскы күн сарсыарда, күөх чараҥ
сууҕуллуур.
Толбуй! Төрөө-уҥуох, сиэнэ элбэх,—диир
Күөх намчы хатыҥнаах Чуратчым чарана.

Сэрии. Кэтүү. Эрэй
Суох буоллун! Кэлүүгэнээн таҕса турбатын.
Аҥаппах дьиэлэ, ийэбин аанньабатын!
Аны машпык түөн ыччанныгын эҥнүйбатын!

ПОЛОЖЕНИЕ
О проведении фотоконкурса « Дьол түгэнэ - 2014» приуроченный ко Дню предпринимателя

1. Общие положения:

1.1. Настоящее положение регламентирует порядок проведения конкурса.

1.2. Целью проведения данного конкурса является демонстрация разносторонних достижений предпринимателей.

1.3. Требования, предъявляемые ко всем участникам конкурса, являются одинаковыми.

Подготовка и организация проведения конкурса:

2.1. Дата проведения конкурса: 20 сентября 2014 года, с 14 часов 00 минут. Место проведения Парк культуры и отдыха им.П.Е.Барахсанова.

2.2. Организатором конкурса выступает отдел экономики финансово-экономического управления администрации муниципального образования «Чурапчинский улус (район)», общественный Совет предпринимателей Чурапчинского улуса.

2.3. Главы муниципальных образований поселений МО «Чурапчинский улус (район)» несут ответственность за принятие участия в настоящем конкурсе представителей из числа индивидуальных предпринимателей населга.

Условия участия в конкурсе:

3.1. Участниками конкурса выступают субъекты малого и среднего предпринимательства.

3.2. Заявку для участия в конкурсе представляют администрации МО наслегов, также сами индивидуальные предприниматели желающие участвовать.

3.3. Участниками конкурса отводятся места для расположения выставки и демонстрации.

3.4. Оформление конкурсных экспозиций мест расположения выставки проводится силами своих участников и праздничное оформление (шары, флажки и т.п.).

3.5. Обязательными требованиями являются:
- предоставить фотографии в формате А4;
- вывеска (наименование наслега, организации или участника);
- оформление.

3.6. Участники по окончании конкурса убирают за собой мусор на местах и на прилегающей территории, сдают место комиссии.

3.7. Участие, активность, результаты номинаций будут учитываться в подведении итогов.

Критерии оценки участников конкурса:

4.1. Визитка – участники конкурса представляют краткую характеристику о себе, о виде деятельности которым занимаются, о достижениях за последние годы и т.п. в произвольной форме.

4.2. Наглядная презентация вида деятельности – составляется участниками в произвольной форме: Оригинальность, качество фотоснимка.

4.3. Краткая защита перед комиссией при осмотре конкурсантов.

Ответственность:

5.1. Участник несет полную ответственность, вытекающую от участия в конкурсе, в том числе ответственность за соблюдение норм техники безопасности.

5.2. Организатор не несет ответственность за потери, ущерб и задержки, возникшие в результате форс-мажорных обстоятельств (неблагоприятные погодные условия и т.п.)

Подведение итогов:

6.1. Подведение итога проводится комиссией. Присуждаются 1 место, 2 место, 3 место.

6.2. При подведении итога учитываются:
- оригинальность;
- качество фотоснимка;
-количество.

ПОЛОЖЕНИЕ
О проведении фотоконкурса « Барбекю - 2014» приуроченный ко Дню предпринимателя

1. Общие положения:

1.1. Настоящее положение регламентирует порядок проведения конкурса.

1.2. Целью проведения данного конкурса является демонстрация разносторонних достижений предпринимателей.

1.3. Требования, предъявляемые ко всем участникам конкурса, являются одинаковыми.

Подготовка и организация проведения конкурса:

2.1. Дата проведения конкурса: 20 сентября 2014 года с 14 часов 00 минут. Место проведения Парк культуры и отдыха им.П.Е.Барахсанова.

2.2. Организатором конкурса выступает отдел экономики финансово экономического управления администрации муниципального образования «Чурапчинский улус (район)», общественный Совет предпринимателей Чурапчинского улуса.

2.3. Главы муниципальных образований поселений МО «Чурапчинский улус (район)» несут ответственность за принятие участия в настоящем конкурсе представителей из числа индивидуальных предпринимателей населга.

Условия участия в конкурсе:

3.1. Участниками конкурса выступают субъекты малого и среднего предпринимательства.

3.2. Заявку для участия в конкурсе представляют администрации МО наслегов, также сами индивидуальные предприниматели желающие участвовать.

3.3. Участниками конкурса отводятся места для расположения выставки и демонстрации.

3.4. Оформление конкурсных экспозиций мест расположения выставки проводится силами своих участников и праздничное оформление(шары флажки и т.п.)

3.5. Обязательными требованиями являются:
- приготовление 1барбекю
- атрибуты привезти с собой (мангалы, шампуры, барбекю, угли и.т.п.)
- оценивается оригинальность подачи блюд
- вывеска (наименование наслега, организации или участника);
- оформление;
- привлекаемые к организации конкурса Барбекю, должны иметь при себе личные медицинские книжки с отметкой о прохождении профилактического медицинского осмотра.

3.6. Участники по окончании конкурса убирают за собой мусор на местах и на прилегающей территории, сдают место комиссии.

3.7. Участие, активность, результаты номинаций будут учитываться в подведении итогов.

Критерии оценки участников конкурса:

4.1. Визитка – участники конкурса представляют краткую характеристику о себе, о виде деятельности которым занимаются, о достижениях за последние годы и т.п. в произвольной форме.

4.2. Наглядная презентация вида деятельности – составляется участниками в произвольной форме: Оригинальность, подачи блюд.

4.3. Краткая защита перед Комиссией при осмотре конкурсантов.

Ответственность:

5.1. Участник несет полную ответственность, вытекающую от участия в конкурсе, в том числе ответственность за соблюдение норм техники безопасности.

5.2. Организатор не несет ответственность за потери, ущерб и задержки, возникшие в результате форс-мажорных обстоятельств (неблагоприятные погодные условия и т.п.)

Подведение итогов:

6.1. Подведение итога проводится комиссией. Присуждаются 1 место, 2 место, 3 место.

6.2. При подведении итога учитываются:
- оригинальность подачи блюд;
- качество приготовления барбекю;
-количество;
- защита блюд;

Хоту көһөрүллүү

ЧУРАПЧЫ КӨҺӨРҮҮТЭ ОҔО ХАРАҔЫНАН

Аргуновтар дьиэ кэргэннэрэ 10 киһилээх. Чурапчы оройуонун Хадаар нэһилиэгин «Коммунизм» холкуоһугар үлэлии-хамсыы олорбуттара. Куннук оҕо кичэллээх буочарынан суруллубут. Майа күннүгэ, очиотоҕу дьон сиэринэн туох буолбутун, туох эрэйи, кыһалҕаны көрсүбүтүн барытын сиһилии суруйан испит. Маҥнай аллара Чурапчы кыдьыгын кэпсиир ол кыраһый кыыс күннүгүттэн быһа тардыылары биэрэбит.

1942 сыл, атырдьах ыйын 29 күнэ. Бөөлүүн түүлбэр аҕабын көрдүм. Аҕам, маҕан ат үрдүгэр олорон наһаа улахан сабыланан фашистары кырган. Хорсун быһыытын табаарыс Сталин бэйэтинэн хайҕыыр. Сарсыарда туран, түүлбүн кэпсээбиппэр эбээлээх ийэм мичээрдээтилэр уонна аҕабыт тыыннаах, этэҥҥэ сэриилэһэ сылдьар эбит, сотору фронтан аҕабыттан сурук кэлиэ буолуо диэн тойонноотулар.

Дьонум сарсыарда ынахтан киирэллэрин кытта, холкуос бэрэссэдээтэлин соруктарынан уола Коля сүүрэн кэлэн, оскуолаҕа мунньах буолар, бары барар үһүгүт диэн ыҥырталаата. Мин дьиэбэр кыраакый быраатым Ньургуну оҕолуу хааллым. Сотору соҕус дьонум кэри-куру буолан, сүргэлэрэ түстэн, санаарҕаан кэлиилэр. Эһээм дэлби кыыһырар, үөхсэр, ийэлээх эбээм саҥата суох маллары-саллары хомунан бардылар. Ийэм мунньахха 3 күн иһигэр холкуос дьоно хомунан, барыбытын бары барарбыт, биир киһиэхэ 16 эрэ киилэ олох наадалаах малын эрэ ылан, фронт туһугар балыктыы Кэбээйи оройуонугар барабыт диэтилэр, ол иһин эһэм кыыһырар диэн кэпсээтэ.

1942 сыл, атырдьах ыйын 31 күнэ. Киэһэ суруйа олоробун. Сарсын сарсыардаттан айаҥҥа туруохпут. Мунньахтан ыла 2 күн ааста. Бөһүөлэк иһэ ыыппыт уйатын тоҕо тарпыбыт курдук кэпии-барыы, аймалыы буолла. Бары тоҥоору-таҥары сүүрэллэр, кэпсэтэр-бараллар. Хаһан да хомунан бүтүө суох курдуктар. Бэйэлэрин кытта 16 эрэ киилэ иһинэн малларыгар көҥүллээбиттэр. Биһиги холкуос дьоно бары барыахтаахпыт. Миэхэ бэйэбин кытта 3 тэтэрээти ылары көҥүллээтилэр, онон кинигэлэрбин хааларарга күһэллиним. Эбээм сылабаарын, ийэм иистэнэр массыынатын илдьэ барыахтарын баҕарбыттарын бэрэссэдээтэл ордук-хос малы ылымаҥ диэн боппутунан хааллардылар. Эһэм убайдарбынаан аҕыйах илдьэ барар малбытын, таҥаспытын-саппытын тэлиэгэҕэ тиэйдилэр, сылгыларбытын үүрэн аҕалан дапга хайтыллатылар. Мин эһээбиттэн кыраакый ытым оҕотун Доҕору ылыах диэн көрдөспүтүн, хата, сөбүлээтэ. Ытым оҕото тэн-тоҥуруук, кып-кыра, наһаа көрүлүөс, билигин сүүрэн-сүүрэн баран сылайан утуйа сытар.

1942 сыл, балаҕан ыйын 1 күнэ. Сарсыарда эһэм дьиэбитин уонна ампаарбытын хатаабата. Холкуос дьоно бары айаҥҥа турунубут. Суолга тэлиэгэ, сүөһү, дьон бөҕө. Холкуос сүөһүтүн, сылгытын барытын үүрэн илдьэ бардыбыт. Тэлиэгэлэргэ оҕолор, дьахталлар, оҕонньоттор, эмээхситтэр олороллор. Тэлиэгэлэрбит үксүлэрэ «лоһугуруойка» мас көҥүөһэлээхтэр, онон араастаан кычыгыраһын-хачыгыраһын бөҕө. Дьон үксэ төрөөбүт дойдуларыттан арахсан бараллартыттан харастан саҥа-иҥэ аҕыйах, үгүстэр илистэринэн сүүрэн түһэр харахтарын уутун соттоллор. Оҕолор төрөппүттэрэ хараастыбыттарын көрөн, эмиэ саҥа-иҥэ суох.

Араҕа, биһиги өбүгэлэрбит былыр эмиэ маннык көһөллөрө буолуо. Мин тэлиэгэҕэ Ньургуммун көтөҕөн олоробун, былыт быһыйыынан төрөөбүт кыракый дэриэбинэбин көстүбэт буолуор диэри көрдүм, хайдах эрэ харастан ылым.

Эбээлээх эһэм тэлиэгэлэрин таһынан сатыы хааман иһэллэр. Кинилэр тохтоон туран, дэриэбинэлэрин диэки хайыһан кириэстэниилэр уонна төрөөбүт сирдэригэр сүгүрүйдүлэр. Ол кэнниттэн сиргэн буор ылан эрэтэн тиэн бэлэмнэбит мөһөөччүктэригэр куттулар. (Кэлин иги буору кыра мөһөөччүктэргэ кутан, эбээлээх эһэм барыларыгар мооньуларыгар кэтэрдибит.)

Төрөөбүт Чурапчыбыт, быраһаай! Биһиги ыраах хоту фроҥҥа көмөлөһө, кыайыы туһугар балыктыы бардыбыт. Ийэм убайдарбын кытта холкуос үөр сүөһүтүн, сылгыларын үүрсэллэр. Биһиги кэлэх сылгыларбыт, ынахтарбыт тэлиэгэлэрбитигэр баайыллан, сиэтиллэн иһэллэр. Бэттэмээ Өлүөнэ кытылыгар биһигини, хоту тиэйэн илдьиэхтэрэ, борохуоттар кэтэһэллэр үһү. Аата үчүгэйин, мин борохуоту, Өлүөнэ эбэни көрө иликпин, хаһан тиийэ оксон, борохуотунан улуу Өлүөнэ эбэ үрдүгүн устарбын кэтэһэбин. Бүгүн биир улахан алааска хонуктуу тохтоотубут. Эһээм убайдарбынаан отуу оҥордулар. Түүнү быһа хаар түстэ.

1942 сыл, балаҕан ыйын 2 күнэ. Сарсыарда турбуппут тулабыт үп-үрүҥ, айылҕа тунал хаарынан бүрүллүбүт. Кэрэ көстүү, ол эрээри наһаа тымныы. Кыракый Ньургун ыарыйда, тохтоло суох ытыыр. Тула ачыык сүөһү маҥыраһына, тымныйбыт кыракый оҕолор ытаһыылара дьон дууһатын айманар. Сарсыардааҥҥы кэмчи аһылык кэнниттэн салгыы айаннаатыбыт.

1942 сыл, балаҕан ыйын 6 күнэ. Биэс күннээх ыарахан, уһун айан кэнниттэн, дьэ, Бэстээххэ кэллибит. Өрүстэн сытыы тымныы тыал үрэр, халлаан хараҥа намыһах былыттарынан бүрүллэн турар, инчэҕэй хаар тохтоло суох түһэр. Өрүс кытыла инчэҕэй буларан. Дьон да, сүөһү да бары инчэҕэй хаартан үнтү сытыйдыбыт, титирээтибит. Борохуоттар суохтар, кытылга киирэн иттэр дьиэ-уот да суох. Ньургуммут тоҥон, титирээн букатын мөлтөөтө, кыайан ытаабат да буолла, тугу эрэ үлүгүнэйэр, өйүн сүтэрэн ылар. Биһиэхэ Шурабыт кыра оҕолор бары ыарыйдылар диир. Мин аҕабар «биһиги Сталин бирикээһин толорон, кыайыы туһугар балыктыы баран иһэбит» диэн суруйдум...

1942 сыл, балаҕан ыйын 8 күнэ. Биһиги иннибитинэ уонна биһиги кэннибититтэн Чурапчыттан хас да холкуос айаннаан кэлбиттэр. Онон кытыл толору киһи-сүөһү. Островскай аатынан холкуос көһөрүүтэ барсыбатах. Холкуос бэрэссэдээтэлэ Тимофей Николаевич Егоров, эһээм кэпсииринэн, көһөрүүнү утарсыбыт, ол эрээри, хотторон, бэйэтэ салайар холкуоһун эрэ хааларарга ситиспит. Ону даҕаны сирэй эппиэтинэһигэр. Үс-Алдан оройуонун холкуостарын салайааччылара туруорсаннар, көһөрүүтэ ыыппатахтар. Көһөрүүтэ, биһиги курдук, Горнай оройуонуттан эмиэ аҕыйах холкуос барар буолбут диэн кэпсииллэр. Отуу оҥостон олордубут. Күн-дьыл туруга мөлтөх, хаардаах самыыр тохтообокко түһэр. Отуу тымныытыттан абыраабат, аһаҕас халлаан анныгар олороттон эрэ ордук. Эһээлээх убайдарым, холкуос сүөһүтүн аһатарга анаан, өрүс кытылыттан талах быһаллар, от кэмчи. Борохуоппут суох. Ньургун ыарыыта бөргөөн, күн-түүн мөлтөөн иһэр. Эбээм араас оту буһаран иһэрдэ сатыыр, биһиэхэ Шура эмэ олох аҕыйах. Дьон иннилэригэр туох күүтэрин билбэт буолан, санаарҕаан олоҕо биттитэн сылдьаллар. Онноҕор Доҕорбут сүүрбэ-көппөт, үрбэт, ыстаналаабат, отуу иһигэр сулланан баран титирии сытар. Наһаа тымныы, инчэҕэй, куруус.

1942 сыл, балаҕан ыйын 10 күнэ. Бүгүн, дьэ күүттэриилээх борохуоппут кэлэн, холкуос дьоно хоту уһуннулар. Кинилэр устан тиийэр сирдэрэ наһаа ыраах Булуун, Эдьигээн оройуоннара, Хотугу Муустаах акыйаан кытылыгар. Биһиги кыракый Ньургуммут кимиэ да биллибэт, күүһэ-уоҕа эстэн ытаабат да буолла, биһиэхэ Шура, хараҕа уулаан баран, оҕобут сотору бараахтыыра буолуо диэбитэ.

1942 сыл, балаҕан ыйын 12 күнэ. Бүгүн Ньургуммут өллө. Ийэм түүнү быһа ытаата, аймана. Эбээм ийэбин уоскута сатыыр, моҕон да көрөр. Барыта таҥара илиитигэр баар диир. Аны убайым Дьөгүөр ыарыйда. Аҕабыттан сурук суох. Наһаа тымныы, инчэҕэй. Борохуоттар суохтар. Ыһыбыт аспыт-үөлбүт бүтэн эрэр. Мин эбээбиниэн от-мас сиилин, лоҕүһүөнү, рябинаны, оту хомуйабыт. Эмкэ-томко туттуохпут уонна сиэхпит. Эбээм хас биирдии оту-маһы барытын билэр уонна миэхэ кинилэр туһаларынан элбэҕи кэпсиир. Биһигини кытта биһиэхэ Шура сылдьыһар, хомуйсар. Эбэбиттэн ханнык от-мас ханнык ыарыыга туттулларын үөрэнэр.

Эһээм дьонтон Тимофей Николаевич Егоров туһунан бэркэ хайҕаан кэпсиир. Урут атыыһыттарга биирдэ таһаҕас таспыттарын уонна гражданскай сэрии түгэнинэн ахтар.

1942 сыл, балаҕан ыйын 13 күнэ. Борохуоппут күүттэрэн-күүттэрэн дьэ кэллэ. Наһаа улахан, олус кэрэ, мааҕыу «Пропагандист» диэн ааттаах. Арай борохуот үлэһиттэрэ олус киҥнээхтэр, наар хаһыытаан эрэ кэпсэтэллэр, үөхсэллэр. Хонтуубутугар Чурапчы райсоветын бэрэссэдээтэлэ Николай Николаевич Барашков кыра миитиҥҥэ тыл этэ: «Биир дойдулаахтарым, кыргыттар, дойдубутуттан-сирбититтэн, дьоммутуттан-сэргэбититтэн арахсан баран эрэхпит диэн ытыыһонуу сылдьымаҥ, билигин сэрии фронун аһыынан-үөлүнэн хааччыйар соругу толороору баран эрэбит. Бу бары ыраахтаар-фашистскай талаабырдьыттар соттообут ыар сэриилэрин содула. Этэҥҥэ эргиллэн кэлэн, үөрүүлээхтик көрсүһэр күн хайаан да үүнүөҕэ». Барааччылартан кым да харда тылы эппэтэ.

Биһиги сылгыларбытын, ынахтарбытын кытта биир баарсаҕа киирэн олордубут. Барыта 5 баарса баар. Олус кыараҕас. Биһиги ынахтарбыт аттыгар олордубут, эһээм, хата, ынахтар тастарыгар сылаас буолуо диир. Дьөгүөр ыарыыта бэргээн үлүгүнэйэр, аҕатын ыҥырар, тиритэр, тоҥор. Борохуот кэлиэн эрэ иннинэ аҕабыт өлбүтүн туһунан «хара сурук» тутуммут. Сурукка кини дойдутун көмүскүү сылдьан хорсуннук өлбүтүн туһунан эппиттэр этэ. Эһээм кинини Сталинград анныгар өлбүт диэбитэ. Ийэбит олох сытыйан кэбистэ.

1942 сыл, балаҕан ыйын 16 күнэ. Салгыы устабыт. Аассыт ыныырык түүн эһээм сылгылары уоскута ыстаммыттар, сиргэммит сылгылар эһээбин тэпсибиттэр, илиитин, атаҕын тоһуппуттар. Эһээм малаадьыас, санаатын түһэрбэт, маннык куһаҕан аны буолуо суоҕа, сотору балыктыыр сирбитигэр тиийиэхпит, кыайыы, фронт туһугар балыктаан барыахпыт, барыта үчүгэй буолуо диир. Мин эбээбэр көмөлөһөбүн, иккиэн ыалдьыбыт дьоммутун — ийэбин, эһээбин, Дьөгүөрү көрөбүт-харайабыт. Ыныырык түүн үс холкуостаах уонна хас да ынах, сүөһү өлбүттэрэ. Хаһан эрэ тиийэбит? Мин олус куттанабын. Сүөһүлэри аһатар от бүттэ, онон күнү быһа ачыык ынахтар маҥыраһыыннара, сылгылар кистэһиилэрэ киһи уйулҕатын аймыыр. Дьон капитаны тохтоон, сүөһүлэри аһата түһүөххэ наада диэтэхтэрин, кини тохтуу сырыттахпына кыайан, төттөрү устан, дьэбор тиийиэм суоҕа, хоту кыстыы хаалларга тиийиэм диэн аккаастыыр.

1942 сыл, алтынньы 28 күнэ. Дьэ уһун, эрэйдээх айан кэнниттэн балыктыыр сирбитигэр кэллибит. Биһигини тыбыс-тымныы, күбүс-кураанах кытылга сүөкээтилэр. Киһи олоруох, сүөһү туруох дьиэтэ да, хотоно да суох. Хайыахпытый! Туруору биэрэги дьон сүөһү иһиннэ таксан, тыал ылаат, өлбүт дьоммутун көмтүбүт. Өлбүттэр ортолоругар мин дьүөгэм Айта баар.

Биһиги туох баар күүспүтүн түмэн, олорорбутугар уонна сүөһүлэрбитигэр хотон, балаҕан туттан бардыбыт...

1942 сыл, сэтинньи 1 күнэ. Атын ыаллары кытта эргэ, быраҕыллыбыт хотоҥҥо олоробут. Хотону ыраастаан, абырахтаан, олорорго сөптөөх гына оҥоһуннубут. От тиийбэккэ холкуос үгүс сүөһүтэ, сылгыта өлүтэлээтилэр. Эбээм ийэбин уонна Дьөгүөрүскэни ыарыылаан атахтарыгар туруорда. Эһэм сылан эрэ сүбэлиир, дьаһайар, илиитэ, атаҕа оһон биэрбэттэр. Эһэм сүбэтин бары истэллэр, дьаһалын бары толороллор, онноҕор холкуос бэрэссэдээтэлэ. Бүгүн оройуонтан почта кэллэ. Балбаара кэргэнигэр «хара сурук» тутта. Кэргэнэ Бүөтүр, Балбаараларын холбоһоот, сарсыныгар сэриигэ барбыта.

Сарсын дьоммут балыктыы барыахтаахтар. Бүгүн күнү быһа балыктыыр тэриллэрин бэлэмнээтибит. Үлэлии сылдьан, эбээм биһиэхэ остуоруйа кэпсиир, таабырын таайтарар. Оттон ийэм дьахталлары кытта онноҕор ырыа ыллаатылар. Биһиги бары элбэх бөлөн Кэбээйи соботун уонна өрүс балыгын балыктаан, былааннары толорон, фроҥҥа сэриилэһэ сылдьар дьоммутугар көмөлөһүөхпүт диэн бигэ эрэллээхпит.

1942 сыл, ахсынньы 20 күнэ. Мин Сарсылыын ийэбэр уонна эбээбэр көмөлөһөбүт. Ийэм күнүс холкуос сүөһүтүн көрөр, бары киэһэтин атын дьахталлары уонна эбээбин кытары эһэбит ыйыытыынан кэрдиитинэн быа өрөбүт, илим, муҥха абырахтыыбыт. Эргэ куулларттан уонна мөһөөччүктэртэн, балыксыттарбытыгар анаан, ыстаан уонна сылаас таҥас тигэбит. Бүгүн Дьөгүөрү уонна биһиэхэ холкуостаахтары аҕаллылар. Кинилэр бары ыныырыктык дьиэдайбыттар, илиилэрин, атахтарын үлүппүттэрэ иһиттэ буолан тохто сылдьаллар. Эбээм биһиэхэ Шураларын кинилэри туох баарынан эмтиир сатыыллар. Дьөгүөрүскэ 13 эрэ саастаах. Эһээм биир «быстыбыт», олон эрэр сүөһүнү син биир сиир ото суоҕунан өлөрөн, дьоммутун аһатааххайбыт, баҕар, атахтарыгар туруохтара диэбитин бэрэссэдээтэл ылымматах. Аттыбытыгар холкуоска, олон эрэр сүөһүнү өлөрөн дьону аһаппытын иһин, бэрэссэдээтэлин хаайыыга тутан илдьэ барбыттар. Онон биһиги бэрэссэдээтэлбит куттанар, эһээм улаханнык кыыһырда, киһилин үнтү мөхтө, саҥарда да туһа суох.

1942 сыл, ахсынньы 31 күнэ. Бүгүн Саҥа дьыл. Биһигини бу үөммүт саҥа дьылга туох күүтэрэ буолуой? Мин фашистары кыайан аны саас Чурапчыбытыгар, хатыҥ чараҥнарга тиийэн сүүрүөхпүн-көтүөхпүн баҕарабын. Чурапчыга олорбут дьоллоох кэмнэрбин ахтан сүрэҕим ньылгыйар. Хаһан эрэ дойдубутугар төннөбүт?!

1943 сыл, тохсунньу 3 күнэ. Ас-үөл бүттэ, биир да ытыс бурдук хаалбата, сулан өлбүт сүөһүнү барытын сиэтибит. Эһэм олох мөлтөөтө. Бөөлүүн эрэй бөҕөнү көрөн, Дьөгүөрүскэбит тыына быһынна. Ийэм барахсан хайдах да көмөлөһөр кыаҕа суоҕуттан олус айманар. Ким эмэ тыыннаах хаалан, Чурапчыга төннүө дуо?! Эбэм ылах тирититтэн, ол-бу оту маһы буккуйан, хааһы буһарар. Хааһыта дьикти баҕайы амтаннаах, куһаҕан сыттаах, нэһиилэ сиибит.

1943 сыл, тохсунньу 15 күнэ. Эһээм өлөөрү сытан этэ: «Киһи барыта хаһан эмэ өлөр, ол да буоллар, куоҕайар күннэригэр сылдьар эр дьон, дьахталлар, хорочуу улаатан эрэр оҕолор салайааччыларбыт дьалаҕайдарыттан, мөлтөх тэрээһиниттэн ханнык эрэ түҥкэлэх сиргэ, ыраах хоту дойдуга, иччитэх өрүс биэрэгэр, таптаабах Чурапчыбытыттан үүрүллэн кэриэтэ көһөрүллэн кэлэн, сыыдьык тыыннара быстара абалаах даҕаны. Мин уҥуоҕум бу манна туох да көмөнү, олохтоох дьон өйөбүлүн билбэтэх туора дойдуга хаалаахтыыр буоллаҕа. Сураҕын иһиттэххэ, Түмэппий Николаевич Егоров бэрэссэдээтэллээх «Островскай» холкуос көһөрүүгэ барбакка дойдуларыгар хаалан олороллор. Кинилэртэн онноҕор биир да бороосху, кулунчук сутаан өлбөтөхтөр. Өскөтүн Т.Н.Егоров курдук үтүө салайааччылар элбэхтэрэ буоллар, биһиги бу маннык эрэйи-муҥу көрүө суох этибит».

1943 сыл, олунньу 20 күнэ. Бүгүн биригээдьир Ньукулай кэллэ. Убайдарбыт кэмчилээн хаһаамалыт балыктарын, бурдуктарын кэһиилэ ыыппыттар. Нуорманы үлэлиир эрэ дьоҥҥо биэрэллэр. Убайдарбыт Өлөксөй уонна Мэхээлэ эмиэ илиилэрин, атахтарын үлүппүттэр, ыалдьыбыттар. Биригээдьир кинилэри сотору аҕалыахпыт диэтэ. Ийэм түүнү быһа ытаата. Үлэлиир убайдарбыт өлөөхтөрүнэ биһиэхэ нуорма аспытын биэрэри тохтотоллор, оччоҕо хоргуйан өлөрбүтүгэр тиийэбит. Ийэм кыайыыга эрэлин, олохха тардыыһар күүһүн тэҥҥэ сүтэрэн эрэр. Эбээм кинини өйүү сатыыр, хайгыыр, сороҕор мөҕөр даҕаны. Ийэм куруук Чурапчытын кэпсиир, ахтар, төрөөбүт алааһын, хатыҥнаах чараҥнарын, урууларын ахтар, хараҕын уута иэдэһинэн таммалыы сүүрэр. Кини тыыннаах ордуохтар хаһан эмэ алааһа дьиэбитигэр төннөрбүтүн күүтэр. Бары дойдубутун ахтабыт, хаһан оннук үөрүүлээх кэм кэлэрин күүтэбит. Ырыа-тойук, көр-күлүү иһиллибэтэ ыраатта. Арай эбэм эрэ, санаатын түһэрбэккэ остуоруйалаан, олохтон араас көрдөөх түбэлтэлэри кэпсээн, дьон-сэргэ санаатын көтөҕө сатаахтыыр. Кини сотору фашистары кыайыахпыт, дьоллоох олох саҕаланыа диэн кэпсиир. Биһиги оҕолор кинини наһаа итэҕэйэбит уонна кыайыы буоларын түүннэри-күнүстэри кэтэһэбит.

1943 сыл, олунньу 25 күнэ. Бүгүн биһиэхэ сэттэлээх Дима балтын уонна быраатын сиэтэн кэлиэ. Кинилэр балаҕаннарыгар дьоно бары өлбүттэр. Дима аҕата сэриигэ сылдьар, снайпер үһү. Соҕотоҕун элбэх фашиһы өлөрбүт. Дима эдьиийин 17 саастаах Октяны, кыһыҥҥы барыкка сылдьан үлүйэн, илиитэ, атаҕа барыта иринэ буолбутун дьиэтигэр аҕалбыттар. Октя ыалдьан сылар, таҥаһа барыта быт, кулахы буолбут, ону кини үлүйбүт илиилэринэн кыайан ыраастыыр кыаҕа суох эбит. Эдьиийэ ыарыытыттан хаһыы-ыһыы, ытааһын-соҥооһун бөҕөтө буолбут. Дималаах, куттанан саһан олороллор эбит. Эдьиийэ Октя ол оннук өлбүт. Кинилэр ийэлэрэ кып-кыра бычыалалары кистээн аҕалбытын суорҕан анныгар саһан олорон сиикэйдии сиэллэр эбит. Ийэбитин кэлэн, тутан хаайыыга илдьиэхтэрэ диэн куттаналлар эбит. Ити курдук дьоно бары ачыкытаан өлбүттэр.

(Салгыыта 3 стр. көр.)

Хоту көһөрүллүү

(Салгыыта. Иннин 2-с стр. көр.)

1943 сыл, кулун тутар 1 күнэ. Саас кэлбитэ биллэр, тыабыт хаарын түһэрдэ. Ол эрээри, мин дууһам аасыыт эрэйтэн, кутурҕаттан хабыс-хараҥа. Инникибитигэр оссо туох кыһалҕа күүтэрэ биллибэт. Аҕыйах хонуктааҕыта биһиги барахсыттын араҥачылыыр аанньалбыт, мындыр сүбэһиппит, сэрэхтээх сэһэнньиппит, эмчиппит, мин тапталлаах эбэм, күнүү кэһим олуо. Мин ийэбиннэн марыһахтары ыарыылалыыбын. Убайдарым Өлөксөй уонна Мэхээлэ эбэм кэннигтэн тута тыыннара быстыбыта. Өлбүт дьоммутун таһааран хотон кэннигэр хаарга көмөн кэбистибит. Онно аһын өлбүт дьон эмиэ сыталлар. Өлбүттэри көмөргө күүс-кыах суох. Билигин биһиги үһүө эрэ хааллыбыт: мин, ийэм, убайым Ньукулай. Ньукулайы сотору сэриигэ ыҥыраллара буолуо дэһэллэр. Кини бэйэтэ да сэриигэ баран, фашистартан аҕабытын уонна биһиги бу эрэйдээх олохпутун иэстэһэр санаалаах.

1943 сыл, кулун тутар 3 күнэ. Ньукулай сэриигэ барда. Холкуостутугар үс эрэ эр киһи хаалла. Дьиэбитигэр аһыыр ас суох. Балыкка барар кыахпыт суох, сэниэбит олох эһиннэ. Муус халына 2 миэтэрэ диэллэр. Наһаа тымныы, аччык олох.

1943 сыл, муус устар 8 күнэ. Бүгүн Дима быраата уонна балта өллүлэр. Киниэр бэйэ-бэйэлэригэр сыстан куустуһан сытан тыыннара быстыбыт, оҕу сатаан араарбаттылар, онон хайҕах сыталларынан хаарга көмүллэр.

1943 сыл, ыам ыйын 13 күнэ. Сааспыт үтэнэ, айылҕабыт саҥа олоххо тардыһан үһүктан эрэр. Күн сырдыга сүрдээх. Мин күүһүм-кыаҕым эһиннэ. Убайбыттан Ньукулайтан сурук туттубут, кини фашистары төттөрү үүрэн эрэбит диэбит. Ленинград аннынгар сылдьар эбит. Тугу да аһыырбыт суох. Ийэм тирии буһарар, онно бэс үөрэтин, муох эбэр. Бу ас кэнниттэн испит наһаа ыалдьар. Сайын дойдубутугар барар үһүбүт, онон бары тулуйа сатыыбыт.

1943 сыл, ыам ыйын 15 күнэ. Бүгүн бэрэссэдээтэлбит, тыыннаах хаалбыт дьону Чурапчыга төннөллөрүгэр көрдөһөн, сурук суруйбутун туһунан эттэ. Сотору Дьокуускайга ол туһунан быһаарса барыам диэтэ. Убайбыттан сурук суох. Дьон олох мунгур үһүкка тиийдилэр, уһуохтара эрэ хаалбыт күлүктэр хаамса сылдьар курдуктар.

1943 сыл, ыам ыйын 16 күнэ. Ийэм өллө.

1943 сыл, ыам ыйын 18 күнэ. Барыы өллүлэр. Мин соҕотоҕун хааллым. Салгыы суруйар кыаҕым суох.

Аһаан иһэр балыксыттар үүтээнигэ киирэн өлбүтүгэр быыстарыттан илистэн, дьулайан сыккырыыр тыына эрэ хаалбыт кыысчааны булбуттар. Кини И.В.Сталин мэтириэтэлээх тэлэрээтэ тутан сытар эбит. Кыыһы илдьэ бараарга быһаарбыттар. Ол эрээри, быыһыырга хойутаабыт этилэр. Кыысчаан, кырачык аһаан баран, бүтэһик күүһүн мунньунан, тапталлаах сирдьитигэр Сталиҥҥа холкуостарын Чурапчыга төннөрөллөрүгэр, кини бэйэтэ аны дьоллоох оҕо саҥа аасыыт төрөөбүт алааһын көрбөт дьылҕаламмытын, уһуоҕа бу киниэтэри тыйыстык көрсүбүт ыраах дойдуга эмиэ кини курдук суоруман сытар ааммыт биир дойдулаахтарын, доҕотторун кытта көмүллэн хааларын туһунан суруйбут.

Пионерка Майя Аргунова уонна кини дьиэ кэргэнэ — бу Чурапчы көһөрүллээхтэрин дьиэ кэргэттэрин холбуур уобарас. Кини дьиэ кэргэнигэр түбэспит ыарахан кыһалҕа, бу — чурапчылар хас биирдии дьиэ кэргэттэрэ олорон аасыыт ыар дьылҕалара. Бу ыарахан олоҕу, дьылҕаны аҕыйах холкуостаахтар уонна кинилэр оҕолоро туораан тыыннаах хаалбыттар.

Майя Аргунова дьылҕата, бэйэтэрин дьиэ кэргэттэрин кытары көһөрүллэн баран, тулаайах хаалбыт, үүстэрэх төрөөбүт дойдуларыгар, ийэ буордарыгар Чурапчыга төннүбэккэ, Кэбээйигэ, Эдьигээҥҥэ, Булуҥҥа көмүс уҥуохтара үйэлэргэ хаалбыт оҕолор кыһаас олохторун көрдөрөр. Бу күннүк уонна быраабыыталыстыба хамыыһыйатын 1943 с. көһөрүү туһунан бэрэбиэрэлээбит отчуоттуттан быһа тардыылары «Күрүлгэн» үүс-уран альманах 2013 с., 4 стр. 91-100 Владимир Нестерев суруйуутунан бэчээттээммитэ. Майя Аргунова күннүгэ ол суруналтан ылылынна.

Чурапчы көһөрүллүүтүн туһунан, эбэлэрин, эһэлэрин олохторун Майя Аргунова күннүгүн ааҕан оҕолор өйдөрүгэр-саныылырыгар иҥэрэннэ билиэхтэрэ, бу тиэмэ тула кэпсэтии, ырытыһыы ыытыллыа диэн саныаттан, бу күннүгү бэчээттиибит. Оҕолор суруйууларын «Саҥа олох» хаһыыкка эбэтэр Хатылы нэһилиэгэр «Көһөрүллүү» музейыгар тиксэрэллэригэр көрдөһөбүт. Биһиги Улуу Кыайыы туһугар ыраах тыылга өлбүт дьон сырдык кэриэстэригэр сүгүрүйэбит уонна бүгүҥҥү эйэлээх олохпут олорорбутугар аҕа көлүөнэ дьоммутугар махтанабыт, кинилэри үйэлэргэ умнуохпут суоҕа.

П.И. КОЗЛОВА,
«Көһөрүллүү» музейын үлэһитэ.

Кыайыы 70 сылын көрсө

ВЗВОДУ, РОТАНЫ ХАМААНДАЛААБЫТА

НИКИТИН РОМАН АНДРЕЕВИЧ
(1918-1943 сс.) - старшай лейтенант,
Кыһыл Сулус орденнаах.

Хайахсыт Үрэх баһын биир бастыҥ ычччата Роман бэйэтигэр сөп этээх-сииннээх, ортону үрдүгүнэн уҥуохтаах, ис киирбэх кыраһыабай көрүҥнээх, сырдык ыраас хааннаах киһи этэ диэн ахталлар. Муустаах уута сотуолээн уһун үйэлэммит А.Д. Дорофеев ахтыыта: "Аан маҥнай Романы "Мохсоҕоллоохо" күһүөрү сайын кустуохтарыттан ыаҕа билбитим. Ити 1937-1938 сыллар диэки этэ. Никитин Костокүүн, Никитин Роман, Архипов Борис, Денисов Егор уонна Дорофеев Максим буоланнар сылдьыбыттара. Мин көрдөхпүнэ икки киһини уйар, үс дүлүҥ мас үрдүгэр олорон, биир киһи эрдэр мастаах, биирэ тумсугар сааллах олороро. Тыылара мас дүлүҥ икки өттүгэр сылдьара. Ортоку дүлүҥнэрэ туора мас үрдүгэр этэ. Ол ортоку дүлүҥҥэ олоро сылдьан күөл хойуу кэлиг хомуһун ис өттүнэн күөлэ уунан усталлара. Онтон 2 киһи хомуһунан киирэн үүрэллэрэ. Биир киһилэрэ биһиктини кытта хонуунан үүрсүбүтэ. Киирэн үүрэн эргэхпитинэ саалар тыастара тохтуу-тохтуу бүтэннэтик дэлбэрийэ барбыттара, ол айы биһиги сүрэхбит тэбис-тэҥҥэ көтөҕүллэн, үөрүү-көтүү бөҕө буолан испиппит. Маҥнайгы күөлбүт хомуһун антарын үүрэн тиийиигэ олорбут кустарын көрбүппүт, кыра кустар орпоноругар көҕөн диэн олус улахан кыраһыабай кустар бааллара. Ол кустары дьиэҕитигэр таһыыт диэн баран бэйэлэрэ салгыы үүрэн бара турбуттара. Эмиэ кэмэ суох ыппыттара. Биһиги оҕолор тэҥҥэ этибит. Балаҕан дьиэ оргоотугар аҕала-аҕала чомохтуу быраҕарбыт. Салгыы эмиэ элбэх куһу аҕалбыттара. Биһиги көрөрбүтүгэр хаһан да сиэн бүтэрбэт кустуттун олорбуттэр дии санаабыппыт. Онон Мохсоҕоллоох сайылык барахсан кыра чоҥкучах да буоллар-дирин, хойуу хомустаах күөлэ, оҕо саастар биир умнуллубат кэрэ кэми бэлиэтээн турар.

Онтон 1938-1939 сылларга "Куйах Хаппыт" сайылыкка дьоннорбут кэккэлэһэ олорбуттара. 1940 сыллаах сайын эмиэ итинник сайылаан олордохпутуна Максим Дмитриевич Дорофеевтың оччолорго аттаабыттаныан "тимир ыһыан" сайылык оҕолорун — уончаҕа чугаһыыр оҕону олорю-олорю дьиэбит таһыттан арҕаа уу бэһар көлүччэни эргийэн аҕалтаабыттара. Велосипед сиппитэс тимиригэр олорон, көлүөһэ эргийэн иһэрин көрөр дьикти да этэ. Тэбэн иһэр убайдарбыт иккиэн маҥан ыраас ырбаахылаахтара уонна маанылаан олорон иһэрбит саныахха олус үчүгэйэ.

Ити сайын күһүөрү Роман биир эгэр байыаннай таҥастаах, уһун үрдүк уҥуохтаах нуучча уолун таһааран биир дуу, икки дуу хонон барбыта. Ити күһүнүгэр Хомустаах Арыылааҕын ортоку дьиэтигэр Семен, Марфа Никитиннэри кытта ферма сүөһүтүн көрөн кыстаары олордохпутуна Роман соҕотоҕун куоратган тахсыбыта. Алааһын илин халдаайытын аннынан турар ампаарын иһигэр уоһээ долбуурга үчүгэйдик, бэрээдэктээхтик сааһылаан уурулубут элбэх кинигэлэрэ уонна үөрэммит тэтэрээттэрэ бааллара. Ампаар кини суоҕар куруук хатааһыннаах буолара. Мин кэлин улаатан баран от оҕустарар масыныанан оттуу сылдьан тиийэн көрбүтүм, ампаар аана аһаҕаһа. Кинигэлэрэ, кумааҕылара барыта ампаар иһигэр ыһыллан хаалбыттар этэ...Көрө түһээт олус хомойбутум, аан боруогар олорон эрэ өрө диэри ыллабытым. Онтон кэнэ олох үлэлээбэтэҕим. Баар этилэр энин араас улахан, кыра кинигэлэр. Туох ииррбит дьоно кэлэн аахпыта буолла?..Ол быыһыгар билиитин баар "Большая советская энциклопедия" курдук олус ыраас кумааҕынан суруллубут, араас дьикти костүүмнэх куоратгар таас дьиэлэрэ, дьикти онгоһуулаах араас тутуулары аан бастаан ол кинигэлэргэ көрбүтүм.. Хайаан да улааттахпына мин да баран көрүөм дии саныырым. Кумааҕылары, кинигэлэр тобохторун хомуйан долбуурга иккиһин уурбутум. Сылгылар, сүөһүлэр киирэн тэпсэн, ыһан онно сөрүүкүүр сир оҥостуммут этилэрэ."

Салгыы Климов Михаил Дмитриевич "Дьылҕалар сэрии ыгылҕаныгар" кинигэтиттэн.

Роман Андреевич Дьокуускайдааҕы педучилищены бүтэрэн баран учительскай институкка саха тылын факультетыгар иккис курсугар үөрэнэ сылдьан 1940 с. балаҕан ыйыгар армияҕа барбыта. Приморскай кыраайга байыаннай училищеҕа үөрэнэн лейтенант званиетын ылбыта. 1942-1943 сс. сайыныгар төрөппүттэригэр ыыппыт суругар сэрии уотун ортотугар сылдьарын, олуу-сүтүү элбэхин биллэрэрэ. Ол эрээри биһиги кыайыахтаах дьыалабыт кыайыылаахтык сананарын хаһан да уларыйбат этэ. Суруктарыгар бастаан хоттороон чугуйуу хомолотто, кэлин Сталинградка, онтон Курскай тоҕойго остоох үөгүрүгү үөрүүтэ дьиктиттэхтик кэпсиирэ. Кини взводу, кэлин ротаны хамаандалаабыта. 1943 с. Күһүн дьонугар «905 стр. полк взводун командира, 1943 от ыйын 22 күнүгэр өлүө. Курскай уоб. Ивнянскай р. Новенькое сэлиэнньэ миэстэтигэр көмүллүннэ» диэн биллэрии кэлбитэ. Маны тилэх батаһа кэлбит оссо икки суругу ахтыбыт буолар сатаммат.

«1943 с. от ыйын 18 күнэ. Күндү Андрей Николаевич! Эһиги Роман Андреевичкыт немецкэй оккупаннары утары эрэлэхтик охсуһа сылдьан 1943 с.от ыйын 24 күнүгэр сэрии хонуутугар өлүө. Тулуурдаах, эр санаалаах бойобуой командирбыт биһиги кэккэбититтэн олох туораабытын иһин биһиги иэстэһиэхпит. Кыайыы күнэ чугаһаата. Фашиһы кыайыахтара Роман Андреевич курдуктар. Дойду бэйэтин өлбүт геройдарын мэлдьи өйдүөҕэ. Эһигини кытта тэҥҥэ уордайабыт уонна шиповкабытын оссо ыга тутабыт. Роман Андреевич уобараһа быһаарыылаах охсуһууга биһиэхэ чаҕылҕаннына күлүмнүөҕэ, фашистар сотору Кыһыл Армия саҥа охсуутун билиэхтэрэ. Баҕарабын чэбдик буолууну, Үһүс батальон командира ст. лейтенант Синкевич Иосиф Яковлевич.»

«Таб. Никитин 219-с стрелковай дивизия 710-с стрелковай полкатын 9 ротатын командалаабыта, остоох позициятын разведкатын бастыны этэ. 1943 с. от ыйын 15 күнүгэр геройдуу быһыытын иһин кини правительственнэй наҕараадаҕа түһэриллибитэ». Комбат И. Синкевич. Бу суруктартан Роман өлбүтүн туһунан биллэриигэ кини хаппыак подразделениены хамаандалыы сылдьыбытын уонна өлбүт күнүн тустарынан сыыһа суруллубута көстөр. Ол хойут бутууру үөскэтэн өөн. Хорсун офицер Кыһыл Сулус орденынан наҕараадаламмыта.

Роман обүгүн истэн, нэһилиэк бүтүннүү уйадыйбыта. Дьон-сэргэ 13-14 саастаах сылдьан кини 1931-1932 сс. колхуостары тэрийиигэ, культурунай революцияны ыытыыга оскуола бастыҥ үөрэнээччилэрин илдьэ кэлэн мунньахтарга тыл этэрин, колхуоһу соҕүлээбэт, өстүйэр дьону саралаан сыгыы хаһыыттары таһаарарын, комсомольскай ячейканы тэрийсибитин күндүтүк саныыллара, кинитэн элбэҕи кэтэһэллэрэ.

1938 с. күһүн мин Дьокуускайга быстах курска үөрэнэ сылдьыбытым.

Быраата Алексей(1920-1944 сс.)

Онно Романныын Куох Хонуу үрдүгэр куулэйдии сырыттахпытына, Роман: «Нэһилиэккэ суруннуур үчүгэй аҕай киһи суох. Эн Сэбиэккэ председателинэ. Бэһүөлэккэ тутар, дьон олоҕун оччоҕо тупсарыахпыт. Массыынаны дэлэтэн үлэни чэпчэтиэххэ. Дьахталларбытын ордук бүрдүк таралыга иилийиннэрэр. Медицинэ онготоруохха баара», — диэбитэ.

Ону мин кыайыам суоҕа диэн ылыммаппыным. Билигин санаатахха, сүүрбэ саастаах үөрэхтээх сылдьар оҕо нэһилиэгин олоҕор кыһана, онуоха доҕотторун, кыайыы сөп диэбит дьонун ковуллуу сылдьара дьонун-сэргэтин, дойдутун чөлөлөк таптыырыттан эбитэ буолуо?! Бүтэйдээххэ үөрэммит оскуолабыттар Роман Никитин аатынан пионерскай звеноо баар", — диэн дорҕоро Михаил Дмитриевич Климов "Дьылҕалар сэрии ыгылҕаныгар" кинигэтигэр ахтан суруйан үйэтиппитэ.

Никитин Роман Андреевич — ЯПВШ выпускнига. Комсомоллаах. 1940 с. Кыһыл Армия кэккэтигэр барбыта. Старшай лейтенант, 270-с СД 975-с уонна 319-с СП түбэһэн сэриилэспитэ. Взводу, ротаны хамаандалаабыта. Өлөр кэмигэр 219-с СД 710-с СП рота хамандыыра. 1943 с. от ыйын 18 күнүгэр Курскай уобалас Ивнянскай оройуон Новенькое сэлиэнньэҕэ өлбүтэ. Кыһыл Сулус орденнаах. — И.М.Павлов "Ааттара үйэлэргэ умнуллубат" 2010 с. суруйбут кинигэтиттэн.

Роман биирэ төрөөбүт быраата, аҕатыттан иитиллибит Никитин Алексей Игнатьевич сэриигэ сураҕа суох сүппүтэ.

М.А.ГЕРАСИМОВА.

ЭҔЭРДЭЛИИБИТ !

Убаастабыллаах Чурапчы улууһун урбаанньыттара !

«Чурапчы улууһа (оройуона)» МТ дьаһалтата сылдьыта Саха Республикатын уруһуйун бэлиэтэнэр **"Урбаанньыттар күннэринэн"** итиитик-истиҥник эҕэрдэлиибин! Очоттон күн бүгүҥҥүгэр диэри үлэни оро туппут, кэпсэтиилээх, кииринээх-таҕсыылаах, атыыны-тутууну улууска бастакынан саҕалаабыт урбаанньыттар кэмэлорунан, бу дьыала күн бүгүн дойдубутугар ииники кэккэҕэ сылдьар, улууспут сайдыытыгар биир сүрүн миэстэни ылар хамсааһыныттан буолар.

Билиҥҥи олох балысханнык сайдар кэмигэр, ону тэҥэ саҥа үлэ миэстэлин таһаарар иниттэн, дойду салаатыгар кыра уонна орто урбаан салгыы сайдары-гар улахан болҕомтону уурар уонна үһүн болдьохтоох чопчу сыаллаах-соруктаах быраанньары олоххо киллэрэр түһүнан анал дьаһаллары, сокуоннары ылынар. Күн бүгүн биһиги улууспут киириитигэр кластер үлэлээн-хамсаан эрэрэ, улуус иннинэтин сайдарыгар, социальнай-экономическай балаһыанньата турукташарыгар биир тирэҕинэн буолар. Биһиги Чурапчыбыт улууһун сүрүн дьарыга — тыа хаһаайыстыбата буоларынан сибээстээн, нэһилиэктэрбитигэр агрокластердар аныаллыы бырайыактынан ылсан, хамсаан эрэллэрэ бэлиэтэниох тустаах.

Кыра, орто урбаан бары көрүҥэ тыа хаһаайыстыбатыгар эрэ буолбакка, олох хаамыытыгар, сайдыытыгар сон түбэлиннэрэн, промышленность уонна тыа сирэ биир биир ситимнээх буолалларын хаачыйар иниттэн, саҥатан саҥа хайысхалары олоххо киллэрэр, тыа ыалын олоҕун тупсарар сыаллаах-соруктаах үлэни ыытыах кэриҥнээх.

Тапталлаах Чурапчыбыт сайдарын туһугар үлэлиир бары урбаанньыттары истиҥник быраабынньыккытынан эҕэрдэлиибин! Түс олоххутугар дьолу-соргуну баҕарабын!

А.Т. НОГОВИЦЫН, Чурапчы улууһун баһылыга.

ЧУРАПЧЫТААҔЫ КЫРА КЭЭМЭЙДЭЭХ СУДНОЛАР ...
УЧААСТАГА ИҺИТИННЭРЭР

Быйыл 8 ый тумугүнэн биһиги улууспутугар уопсайа 5 уонан сылдьар мотуордаах лодка госрегистрацията уонна техническэй освидетельствованиета барда. Маны барбатах уу мотуордаах дьоннго салгын административнай таска, госрегистрация, техосвидетельствого барарга булуучуллаах. Аастахтах дьон административнай миэрэ таһаарыллыахтарын умнумаҥ.

Бу балаҕан ыйын 6 күнүттэн алтынньы 6 күнүгэр диэри Саха Республикатын Ыксаллаах быһыы министерствотын «Гражданская оборона» диэн 395 №-дээх бирикээһинэн республика үрдүнэн уурахтарга тахсыахтаах, ууравахтарга дьон ыйынньык бара турар. Нэһилиэк баһылыктара бэйэлэрин ууравахтара тахсыахтаах сирдэрин быһааран дьаһал уутан сэрэхтээх буолалларын, кыһыныгын күөлү, өрүһү туоруур сирдэрин быһааран дьаһал уутан сэрэхтээх буолалларын таһаарыахтаахтар.

Билигин халлаан тоҥон кыһыммыт эргиллэн кэлиэ. Амма өрүс үрдүгэр олорор дьон уутан сэрэхтээх буоларгыт булуучуллаах. Оҕолор билигин үрэхтэри, күөллэри муус тоҥуор дьыл биһа сылдьаллара бобуллар, ону тэрээһиннэр бэйэҕит көрө, сэрэтэ сылдьыахтааххыт.

Билигин уу температурата түһэн турар, онон ууга түспүт киһи түргэнник этэ тоҥор. Ууга түспүт киһини таһааран барии сылаас сири булларыахтааххыт. Таҥаһын барытын уларытан куруппах таҥаһы биэриэхтээххит. Билигин халлаамньыт түүнүн тымныы. Оҕолор уонна улахан дьон түүн кыра үрэхтэри муостанан туоруулара эмиэ сэрэхтээх. Онон түүннэри сылдьар оҕолор, улахан дьон сэрэхтээх буоларгыт булуучуллаах. Сыл аайы киһи ууга былдьанан силүүтэ син биир тахса турар.

Онон улуус олохтоохторун уонна ыалдьыттарын ууга сэрэхтээх буоларгытыгар ыҥырабын.

Ю.С. НИКОЛАЕВ,

Чурапчытааҕы кыра кээмэйдээх суднолар инспекторларын учаастагын салайааччыта.

УВАЖАЕМЫЕ ИНДИВИДУАЛЬНЫЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛИ И РУКОВОДИТЕЛИ МАЛЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ !

Министерство по делам предпринимательства и развития туризма РС (Я) в целях реализации государственной программы "Развитие предпринимательства в РС (Я) на 2012-2016 годы" объявляет с 15 сентября 2014 г. по 15 октября 2014 г. о начале приема документов для предоставления государственной поддержки субъектам малого и среднего предпринимательства на конкурсной основе по следующим мероприятиям:

1. «Предоставление субсидии на содействие развитию лизинга оборудования устройств, механизмов, транспортных средств (за исключением легковых автомобилей), станков, приборов, аппаратов, агрегатов, установок, машин, средств и технологий (далее — оборудование), за исключением оборудования, предназначенного для осуществления оптовой и розничной торговой деятельности, субъектами малого и среднего предпринимательства, относящихся ко второй и выше амортизационным группам классификации основных средств, включаемых в амортизационные группы, утвержденной постановлением Правительства Российской Федерации от 1 января 2002 г. № 1 «О классификации основных средств, включаемых в амортизационные группы».
2. «Субсидирование части затрат субъектов малого и среднего предпринимательства, осуществляющих деятельность в области ремесел, народно-художественных промыслов, сельского и экологического туризма».
3. «Субсидирование части затрат субъектов малого и среднего предпринимательства, связанных с участием в выставочно-ярмарочных и конгрессных мероприятиях, на проведение презентации республиканской промышленной продукции субъектов малого и среднего предпринимательства».

Информацию обо всех мерах государственной поддержки можно найти на деловом портале Якутии www.b14.ru

По всем вопросам можете обратиться по **тел.: 41-586, 8-924-873-77-83** или по адресу ул. Ленина, 39, кабинет 214.

С.Е. АТЛАСОВА,

заведующая ОП ГБУ «Центр поддержки предпринимательства РС (Я)» в Чурапчинском районе.

БИЛЛЭРИИЛЭР / ОБЪЯВЛЕНИЯ

КВ-300 уонна самосвальнай самовар, тутуута сылдьыбыт хочуолунай оһохторо атыыланаллар, сыаналара чэпчэки, кэпсэтиинэн. 2006 сыллаах "В" категориялаах инжектор УАЗ м/а атыыланар эбэтэр сүүрэ сылдьар иномаркаҕа атастаһабын.

Билсэр телефонун: 8-967-914-42-45.

***

Утерянное свидетельство МААШ № 054934, выданное на имя Попова Михаила Даниловича, считать недействительным.

***

1994 сыллаах баһыаннай муостаах, люктаах УАЗ люкс массыына атыыланар, туруга үчүгэй.

Билсэр телефонун: 8-964-077-02-18,

8-964-425-49-59.

***

Куоталыга 6х6 дьиэлээх, гараастаах, оҕуруот сирдээх уһаайба атыыланар. Суол оҥоһуллунна, уот киллэриллэ турар, атыыр уулаах.

Билсэр тел.: 8-914-266-47-99.

***

„ДЕНЬГИ. ЛЕГКО И БЫСТРО".

Краткосрочные займы от 2000 до 15 000 рублей под 2 % в день! Нужен только паспорт.

ТЦ „Боотур", 2 этаж. Тел.: 8-914-271-34-61.

ООО „Волна"

ИНН 1435250150

ОГРН 1121435001434

Чурапчы нэһилиэгин оскуола-интэринээт олоҕоодо, үлэ бэтэрээнэ

ПАВЛОВ Иван Иванович I

бу дьыл балаҕан ыйын 16 күнүгэр ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан бары билэр дьонугар, аймахтарыгар курутуйан туран иһитиннэрэбит.

Аҕата, уола, сиэнэ, бииргэ төрөөбүттэрэ, аймахтара.

Кутурҕаннарын тиэрдэллэр:

— Тапталлаах уола, аҕата, эһэтэ Павлов Иван Иванович ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан уолугар, аҕатыгар Аҕа дойду Улуу сэриитин, педагогическай үлэ бэтэрээнигэр, кыттыылаахтар, педагогическай үлэ бэтэрээнигэр Павлов Иван Михайловичка, бииргэ төрөөбүттэригэр үөрэх управлениета, үөрэх үлэһиттэрин профсоюһун комитета, „Чуораанчык" уһуйаан коллектива, педагогическай үлэ бэтэрээннэрин сэбиэтэ.

— Павлов Иван Иванович ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан аҕатыгар Павлов Иван Михайловичка, уолугар Иван Ивановичка, сиэнигэр Ванятка, бииргэ төрөөбүттэригэр, аймахтарыгар Дьокуускайтан Тарабукина М.М., Тарабукиннар, Христофоровтар, Мэҥэттэн Тарабукиннар, Эбэҥ-Быһаҕайтан Стручковтар, Чурапчыттан Карданевскайдар.

— Күндү аймахпыт, талааннаах машинист-тракторист, хара өлүөр диэри иэстиэн ситиһиилээхтик үлэлээбит Павлов Иван Иванович I эдэрин саһыгар ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан аҕатыгар, сэрии кыттыылааҕар Павлов Иван Михайловичка, бииргэ төрөөбүт балтыгар Наталья Ивановна Носкова, быраатыгар Михаил Иванович Павловка, уолугар Иван Иванович Павловка уонна кинилэр дьиэ кэргэттэригэр, сиэнигэр Уйбаанчыкка, табаарыстарыгар, доҕотторугар аймахтара, чугас ыаллара П.М.Старостина, С.Г. Старостин, А.С Коркина дьиэ кэргэттэрэ.

— Коллектив Чурапчинского государственного института физической культуры и спорта выражает глубокое соболезнование Павлову Ивану Михайловичу, ветерану ВОВ, сыну Павлову Ивану Ивановичу, родным и близким по поводу безвременной кончины горячо любимого сына, отца, дедушки Павлова Ивана Ивановича. Скорбим вместе с вами. Коллектив ЧГИФКиС.

Таптыыр уола, убайдара, быраатара Олимпуунтан төрүттээх Чурапчы нэһилиэгин олохтооҕо

МАКСИМОВ Владимир Петрович

эдэр саһыгар соһумардык олохтон туораабытынан күтүөппүтүгэр Максимов Афанасий Петровичка, кыыспытыгар, эдьиийбитигэр, балтыбытыгар Туйаара Семеновнаҕа, кинилэр оҕолоругар, аҕатыгар Петр Петровичка, бииргэ төрөөбүттэригэр Петрга, Сарсыардаҕа, кинилэр дьиэ кэргэттэригэр дириҥ кутурҕаммытын тиэрдэбит.

Мындаҕаайыттан Осиповтар, Дьокуускайтан Сысолятиннар, Седалищевтар, Егоровтар, Винокуровтар, Яковлевтар, Кузьмина.

Кутурҕаннарын тиэрдэллэр:

— Тапталлаах бырааттара Максимов Владимир Петрович эдэр саһыгар олохтон туораабытынан убайыгар Афанасий Петровичка, кэргэнигэр Наталья Егоровнаҕа, оҕолоругар, аҕатыгар Петр Петровичка, чугас аймахтарыгар үөрэх управлениета, үөрэх үлэһиттэрин профсоюһун комитета.

Кэриэстэбил

АҔАБЫТ СЫРДЫК КЭРИЭҺИГЭР

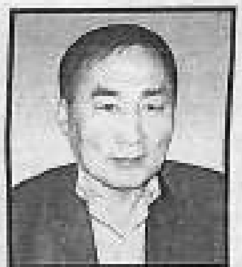

Күндү оҕом, таптыыр кэргэним, аҕабыт, күтүөппүт, быраатыбыт, убайбыт **СИДОРОВ Егор Егорович** күн сиригэр бааара-суоҕа 47 саастаах барбыта бу дьыл балаҕан ыйын 23 күнүгэр 40 хонуга туолар.

Егор 1967 с. тохсунньу ый 13 күнүгэр Нам улууһун Нам сэлиэнньэтигэр Егор Павлович Сидоров, Анна Кирсановна Романова дьиэ кэргэттэригэр үһүс уол оҕонон күн сирин көрбүтэ. Ойор-тэбэр оҕо сааһа буолуунан, балытынан аҕатын Эдьигээн улууһугар аҕалыта. 1974 с. Эдьигээн орто оскуолатыгар үөрэнэ киирбитэ. Гоша кыра кыһыастан хаһыык баҕарар предмеккэ уһулучу үөрэнээччи этэ.

1984 с. оскуоланы бүтэрээт Омскайдааҕы летнай-техническэй училищеҕа үөрэнэ киирбитэ. Бу кини биир дьоһун ситиһиитэ этэ. Бастакы курс кэнниттэн, үгүс оҕотгон тальылан, Германияҕа икки сыл сулууспалаан, дойдутугар ылык иэһин толорбута. 1989 с. «Эксплуатация наземных радиосредств самолетовождения и посадки» идэлээх дипломы ылбыта. 1989-1997 сс. диэри Чурапчы аэропордугар үгүс суобастаахтык үлэлээбитэ.

1999 с. билиҥҥитэ «Туймаада-нефть» государственнай унитарнай тэрилтэҕэ үлэҕэ киирбитэ уонна олоҕун тиһэх күнүгэр диэри бэриниилээхтик үлэлээтэ. Үлэҕэ дьоҕурдаах, киэҥ билиилээх, дьону кытта уопсай тылы булар буолан, бары эппиэтинэһи сүгэр старшай оператор буолбута. Үлэтин сүнньүнэн, Амма, Таатта, Мэҥэ-Хаҥалас, Кэбээйи, Бүлүү, Таатта, Халыма, онтон да атын улуустар саамай тэйиччи сытар бөһүөлэктэригэр автозаправочнай станцияларын туруорууга, операторларын үөрэтиигэ үлэлээн, үгүс сыратын биэрбитэ. Бу улахан тэрилтэ республикатааҕы профкомугар чилиэн буолан, үгүс тэрээһиннэргэ уонна дьаһалларга кыттыбыта.

Үлэҕэ үрдүк ситиһиилэрин иһин грамоталара, махтал суруктара туоһулууллар. Ол курдук, кыһыл көмүс чаһыылаах СР Правительствотын Бочуоттаах Грамотатынан, СР Эргиэнигэ уонна материальнай-техническэй ресурсаларга государственнай кэмитиэтин махтал суругунан бэлиэтэммитэ. Үлэлиир тэрилтэтин салалтатын, профкомун грамоталара олоххо актыыбынай гражданскай позициялааҕын, коллективын туһугар мэлдьи туруулаһарын кордөрөллөр.

Чурапчы — күндү киһибит иккис дойдутунан буолбута диэн эрэллээхтик этиэххэ сөп. 1997 с. олоҕун доҕорун — Иринаны көрсөн ыал буолан, алаһа дьиэ тэриммиттэрэ. Сахалыы сайдам ыал аҕа баһылыга, сатабыллаах хаһаайын, кыһамньылаах аҕа, эһэ, куруук күүтэр дурда-хахха өҥөстөр киһибит этэ. Кини сатаабатаҕа, кыайбатаҕа, билбэтэҕэ диэн суох этэ.

Тоһо да кыалас оҕолоро орто дойду олоҕун үтүөтүн билэн бардылар. Ол курдук, уолун, икки кыргыттарын, сиэннэрин сылаан, таптаан, атаахтатан, кинилэр үөрүүлэрин тэҥнэ үллэстэн дьоллоох аҕа уонна эһэ буолан сирдээҕи олохтон күрэннэ.

Күндү киһибит үгүс саналаах, кэпсэтиннээх, дьэбэлээх, өлүс элэккэй майгылааҕа. Илиэг кэмигэр айылҕаҕа сынньаныарын, булпуурун оҥорорo. Бэлиэтээн эттэххэ, Гоша киэҥ билиилээҕа, кини билбэтэх боппуруоһа суоҕун кэриэтэ этэ. Инникигэ элбэх былааннардаах, ыра санааларлаах үөрэ-көтө үлэлии сылдьыбыт киһибит өлүс соһумардык олохтон барбыта ыарахан уонна хомолтолоох.

Күндү киһибитин сүтэрбит ыарахан күннэрбитигэр күүс-көмө, сүбэ-ама, ойобул буолбут туох баар бары аймахтарбытыгар, «Туймаада-нефть» ПК ААО коллективыгар, профкомугар, Чурапчы, Таатта улуустарын «Туймаада-нефть» АЗС коллективтарыгар, бииргэ үлэлээбит коллегаларыгар, атаастыыт табаарыстарыгар, чугас ыалларбытыгар, бииргэ үөрэммит одноклассниктарыгар, кэргэнин бииргэ үөрэммит доҕотторугар, чугас дьүөгэлэригэр, гимназия коллективыгар мунура суох махтанабыт.

Күндү киһибит сырдык мичээрин, ыраас мөссүөнүн, сылаас тылларын куруутун ахтыахпыт, суохтуохпут, саныахпыт.

Ийэтэ, кэргэнэ, оҕолоро, убайдара, аймахтара.

Кылаабынай редактор — А.А. ЗАХАРОВ.
Эппиэттиир секретарь, сурук отдела — Н.Н. ПУХОВА.
Экономика, спорт, тыа хаһаайыстыбатын отдела — А.М. СЛЕПЦОВ.
Корректор — В.Н.ПЕТРОВА.
Таҥааччы — Ф.А. ПРОТОДЬЯКОНОВ.
Бэчээттээччилэр — С.А. ПАВЛОВ, Ф.А. ПРОТОДЬЯКОНОВ.

Төрүттээн таһаараачылар: СР Правительствота, Чурапчы улууһун "Саҥа олох" редакционнай-издательскай холбоһук автономнай учреждение. Российской Федерация Роскомнадзор СР управлениетыгар 2012 с. кулун тутар 15 күнүгэр регистрацияламмыт нүөмэрэ — ПИ №14-0238.

АADЫРЫСПЫТ: 678670, Чурапчы сэл., Карл Маркс уул., 26 "а". Телефоннарбыт: редактор — 41-332, отделлар — 41-265, 41-358. E-mail: sangaolah@mail.ru, сайт: sangaolah.ru

Бэчээккэ сакааc: № 135-136 (10954-10955) Тираж 1405.

Саҥа олох

Автор суругар этиллэр санаа редакция позициятыгар маннык сөп түбэһэр буолбатах. Суруксэ ыыллар ...

Уйгуну-быйанъы дэлэтии – барыбыт соруқпут!

Үйгу кыһата

"Чурапчы" ТХПК "Санга олох" хаһыакка ыйга биирдэ тахсар анал сыһыарыыта

№ 9 (42)

2014 сыл
Балаҕан ыйын
18 күнэ
чэппиэр
№135-136
(10954-10955)

Тыл -- салайааччыга

ТИРЭЭН ТУРАР СОРУКТАРБЫТ

"Чурапчы" кооператив улууслутутар тыа хаһаайыстыбатын производственнай тыһын, улахан оруоллаах, ордук үгүү, эти соҕотуопкалаһыҥҥа сүрүннүүр тутаах тэриллэбит буолар. Үлэтэ-хамнаһа сылы эрчиччи бэрэр, сезоннарынан — кыһыҥҥы, күһүҥҥү, сайыҥҥы кэмҥэ араҕыллар салаалардаах. Күһүҥҥү кэмҥэ соруктарын туһунан кооператив бырабылыанныытын председателэ Николай Афанасьевич Аржаковтуун сэһэргэстибит.

-- Кооператив күһүҥҥү бимир улахан соруунан суоһу оларүүгэ буолар. Сайыҥҥы кэмҥэ нэһилиэнньэ эккэ наадыйыытын учуоттаан 100-чэкэ суоһуну олоротоҕо аныгы таһаарбыттар. Соробун откормаҕа дуогабардаһыстыбакарыыттан, соробун нэһилиэнньэттэн ылыбыттар. Оларүүгэ анаан сылгыта дуогабардаһан откормаҕа (уотуута) туруораллар. Быйыл 90-ча хаһаайыстыбаны кытары дуогабардаһан 1350 сыл тахсыбыт бороскуну уотуута туруораллар. Итилэри атыннаһы ортотуттан эккэ анаан олөрүөхтээхтэр. Оларүү графига күнтэн-дьыллан тутулуктаныаҕа. Эт тонгор буолларына саҕалыахтара. 1500 тобоҕо тиэрдэргэ суоттаналлар, ити уонтэн этиллибит сыыппараттан ордугун нэһилиэнньэттэн аныыһаныахтара. Төлөһүүгэ кредит ыларга кэпсэтиигин ыыппыттар. "Россельхозбанк" уонна "Алмазэргиэнбанк" кытары итинэ сылгыта үлэлэһэллэр. Забойу (олөрүүнү) уонча күнүнэн бүтэрэр быланнаахтар. Итиннэ, сүнньүнэн, тэриллэ үлэһиттэрэ сылдьыахтара. Сылгыта механизированнай буойуналарыгар үлэлиир уопутаахтар.

Санга комбинат оскуола оролорутар анаан аспыыр кээмэйин улаатыннарыахтара. Сакаас баар. Ыраас уу сылаҕын онгорон таһаарар бородууксуйатын элбэтиэхтэрэ. Дьон-сэргэ ыраас уунуинэргэ, аһыллыкка туттууга сылгыта кэнээн иһэр. Сыах толору кыамтатын сиигэ туһаммат, онон кыахтар биллэр. 4 үлэһит үлэлиир. Анал тыа хаһаайыстыбатыттар үлэлиир идэлээхтэр. Маны таһынан улуус киниигэр 3 фирменнэй маҕаһыыннаахтар. Үлэлии тураллар. Үүтэн онгоһуллар бородууксуйаны, эти, эттэн онгоһуллар бородууксуйаны атыылыыллар. Итилэргэ атыыга тахсыбыт хамаҕатык барар. Хаачыстыбата үчүгэй, дьон-сэргэ махтаныан махтанар.

Оҕуруот аһын хаһаанар овощехранилищега быыпырыын күһүн чаабынайдартан хорту-оппуйу харайыыга 1 киилэҕин 2 солк. ылыыттара. Муус устар ыйга диэри. Уурларбыт хорту-оппуйдарын үчүгэй хаачыстыбалаахтык ылыыттара, нэһилиэнньэттэн претензия суох. Быйыл электроуокка сыана үрдээбитинэн уурдарыыга 1 киилэтин 2 солк. 30 харчыга ылыахтара. Хранилищеҕа 400 тонна киирэр.

Хайахсыкка 150 уонна Сылаҥҥа 47 герефорд боруода сүөһүлэр эгэлгэ сайыллаллар. Мэҥэри үрэххэ баар базаларыгар уонна Сылаҥҥа С. С. Макаров базатыгар сырытталлар. Быйыл 59 ныырэй төрөөтө. Бу сүөһүлэрэ анаан Хайахсыкка 200 тонна зеленканы бэлэмнээтилэр. Сылаҥҥа 47 тэбэ откормаҕа туруоруллар. Итилэри нэһилиэнньэҕэ атыыга таһаарарга анаан олөрүөхтэрэ. Ол оннугар быйыл төрөөбүт пааройдэр туруохтара. Алтыныыга кыстыктарын бүтүохтара.

Үүтү тутуу сылгааҕы графига тутуһуллан иһэр. Одьулуун, Болгоно арыы сыахтарын үлэлэрэ тохтотулунна, киниилэр үүтэрин киин арыы сыаҕар таһаллар. Оптон аһын нэһилиэктэр арыы сыахтара арыы онороллор. Күнүскү 30 тонна үүт ыанар. Сайылыктар бары кэриэтэ толору күүһүнэн үлэлии олороллор. Сылгааҕы быланан 6900 тонна. Итини толорорго үлэ ыытыллар.

Маннан күһүн араас дьаһаллар, быыстапкалар тэриллиэхтэрэ. Итилэргэ, сылгыта буоларын курдук, акпыыбынайдык кытыахтара. Аҕыйах хонугунан Чурапчы нэһилиэгин күннэригэр кытыахтара, салгыы Дьокуускайга киириэхтэрэ. Алтынны 10—11 күннэригэр Москваҕа ыытыллыахтаах "Көмүс күһүн" быыстапкаҕа ыытыллыахтара, онно барыахтара. Урукку оттуур кооператив бородууксуйатта араас быыстапкаларга улахан ситиһиилээхтик кыттара. Бу да сыыһыга үчүгэйдик кыттыларыгар эрэнэллэр.

Николай Афанасьевич "Санга олох" хаһыакка "Үйгу кыһата" сыһыарыыта 2011 сыл күлүн тутарбытын тахсарын, быйыл 4-с сылга буолбутун бэлиэтээтэ. Сыһыарыыта "Чурапчы" ТХПК үлэлин-хамнаһын сыдьаайын тахынан улууска тыа хаһаайыстыбатын үлэлэрин, бастыҥ уопутун, о. д. а. суруйар. Кооператив, улуус салаатын бу салааҕа ыытар политикатын аҕаарчыларга тиэрдэр. Сөптөөх хайдеҕаны тутуһан үлэни-хамнаһы тэрийиигэ, дьонтосэргэҕэ тиэрдиигэ комелеох буолбутун этэр, иитээн-сабалаан, редактордаан тиһигин быыһыгар таһаарыыга үлэлээбит Иван Петрович Пономаренко махтанар. Салгыы бу таһаарыыны уруккутун курдук үлэлиҥнэтэр, улууспут олохтоохторо "Санга олох" хаһыакка акпыыбынайдык суруттаралларыгар, бу сыһыарыыга бэйэлэрин саналарын, үлэлэрин-хамнастастарын суруйалларыгар ыҥырар.

СИБИЭҺЭЙ ЭТИНЭН, ҮҮТҮНЭН ХААЧЧЫЙАЛЛАР

Чурапчы киинигэр турар улуус, нэһилиэк дьаһалталарын, амбулатория, пенсионнай фонда Чурапчылаабы филиалын, элбэх функциялаах киин, „Арчы" дьиэтин, маҕаһыыннар, о. д. а. дьоммут-сэргэбит наадыйар, элбэхтик сылдьар тэриллэтэригэр „Чурапчы" ТХПК „Илгэ" маҕаһыына киирсэр.

Бу маҕаһыыҥҥа эти, үүтү, киниилэригэн оҥоон араас бородууксуйаны атыылыыллар. Мэлдьи элбэх киһиэхэ, эт, үүт астар кэлбит кэмнэригэр элбэх усталлаах буолар. Маҕаһыын сэбиэдиссэйинэн Анна Егоровна Варламова, продавеһынан Ольга Алексеевна Кузьмина, рабочайынан кооперативка ор сылларга үлэлээбит Федор Ваниферьевич Местников үлэлииллэр. Маҕаһыын оробуол күн өрүүр, эбиэтэ күнүс 1-тэн 2-гэ диэри.

Сэбиэдиссэй: „Маҕаһыыммыт эрчэ билиитти „Арчы" дьиэтэ турар сиригэр баара, бу дьиэбитигэр 2011 с. киирбиппит. Атыыбыыр бородууксуйабытын бэйэбит кооперативпыт хааччыйар. Эти суол-суол эрбээн аҕалаллар. Тута ылан иһэллэр, наадыйыны курдук баар. Эттэн оҥоһуллубут эрилибит фарш, кутуллубут хаан, хайбаһыы, кэпчиэтэр, о. д. а. атыыга хамаҕатык барааллар. Үүт, суорат, сүөгэй, кефир, творог, о. д. а. атыыбыыбыт. Эмиэ хамаҕатык ыыталлар. Итилэри таһынан бородуукта араас корүүгүн, килиэби, бурдук астары пищевой (аһы-үөлү оҥорор) сыахпыт аҕалан атыылаттарар. Маҕаһыыммыт аанын саҥыттар, дьон мэлдьи баар буолар. Атыыбыыр аспыт-үөлбүт хаачыстыбатын сирбэтэр, хайгыыллар. Атыыбыырбытыгар анаан көҥүлээхпит. Элбэх көҥүллүүр уоргааннар борэбиэркэтэрин барыбыт — графигынан эбэтэр эмискэ (внеплановай) борэбиэркэлэр ыытыллаллар. Бу оттүгэр кэһиибит, быраабылаһы тутуспакка сабыллан хаалыыбыт таһаарыыбыта. Хас биирдии атыыга таһаарыллар корүүгэ хаачыстыбата, тоһо ор атыыланар болҕоюо ыйыллыбыт докумуоннаах кэлэр. Оны хайаан да тутуһабыт. Бородууксталары харайар холодильниктардаахпыт",--диэн кэпсиир.

Сибиэһэй этинэн, үүтүнэн хаачыйар маҕаһыыммыт үлэтэ-хамнаһа оссо тубуступ, аһа-үөлэ хамаҕатык атыыланыын.

Сэбиэдиссэй А.Е. Варламова.

ТЭТТИК СОНУННАР

Мыҥдаҕаайыга животноводческай комплекс тутуута бу күннэргэ ситэриллэн бүтүохтээх. Сакаасчыт „Туймаада-лизинг" хампаанньа. Бэлэрээтчитинэн В. Н. Порядин салайаччылаах үс биригээдэ үлэлиир. Тутуута, итиигэр системэ монтаһыар, бетоннаһыыга сылдьаллар. Ол эрээри үлэ хаамыыга быгаан, биригээдэҕэ аҕыйах киһилээхтэр, барыта 15 киһи баар. Соруктара Алтайтан сүөһүлэр кэлиэхтэригэр диэри бүтэрии.

x x x

„Мыҥдаҕаайы" ТХПК председателэ В. М. Константинов, Одьулуунтаабы агротехникум үлэһитэ М. В. Михайлов бу күннэргэ Алтайга командировкаҕа сылдьаллар. Животноводческай комплекска 200 Красная степная боруода сүөһүлэрин аҕалыахтаахтар. Билигин талан ылбыт сүөһүлэрэ бииргэ ый карантины барыахтаахтар. Сэтиитиҥ ый саҕаланыыта тиэйэн аҕалыахтаахтар.

x x x

„Тыа сирин территорияларын кэлимник сайыннарыы" федеральнай программатыгар олоҕуран улууспутугар барыта 34 ыал дьиэ туттар. Мугулайга агрокластерга үлэлиэхтээх элэр ыалларга анаан 11 дьиэ кэнсийэ тутуллан бүттэ. Төлөйгө семейнэй фермаҕа үлэлиэхтээх А. Е. Аламов уонна Г. В. Смирников дьиэ тутталлар. Тутуулар федеральнай, республикатаабы, олохтоох бюджеттан уонна дьиэ туттааччылар утары үбүлээһиннэриттэн оҥоһуллаллар.

x x x

„Комплекс" баанынай хаһаайыстыба үүнүүтүн звенота бу күннэргэ Натална Чарагар 21 гектар бурдугу быстарда, 24 тоннаны ылла. Үүнүү үчүгэй — гектартан 12—13 центнери ылыллар. 70 тонна зеленканы бэлэмнээтилэр.

ОТТООҺУН БАЛАҔАН ЫЙЫН 15 КҮНҮНЭЭҔИ ТУРУГА

№	Наслег, хозяйство	план заготовки сена, тонн	график на 15 сентября, тонн	оперативная информация									данные на 16.09.2013 года, тонн	%	
				выход тракторов, ед	звеньев	участие людей	скошено, га	заготовлено 28.08	заготовлено, тонн	урожайность ц/га	за неделю	% от плана	% от графика,		
1	Алагирский	1 647,0	1597,6	2	1	2	1 410	1 612,5	1 717,5	12	105	104,3	107,5	1475	90,0	242,5
2	Арылахский	1 685,0	1634,5	3	1	4	1 801	1 636,0	1 696,0	9	60	100,7	103,8	1561	99,9	135,0
3	Бахсытский	1 783,0	1729,5				2 240	2 374,0	2 516,5	11	143	141,1	145,5	1708	109,7	808,5
4	Болтогинский	1 676,0	1625,7				2 181	2 013,0	2 013,0	9	0	120,1	123,8	2587	129,0	-574,0
5	Болугурский	3 024,0	2933,3	7	2	12	2 305	2 971,0	3 071,0	13	100	101,6	104,7	2806,5	96,6	264,5
6	Кытанахский	1 864,0	1808,1				1 781	2 263,0	2 277,0	13	14	122,2	125,9	2098	115,3	179,0
7	Мугудайский	2 235,0	2168,0				1 877	2 490,0	2 589,0	14	99	115,8	119,4	2563,5	104,5	25,5
8	Ожулунский	3 120,0	3026,4				2 210	2 768,0	2 768,0	13	0	88,7	91,5	3324	108,1	-556,0
9	Соловьевский	2 853,0	2767,4	2	1	3	3 450	3 109,0	3 169,0	9	60	111,1	114,5	2897	106,9	272,0
10	Сыланский	4 209,0	4082,7	8	4	12	4564	4 659,0	5 187,0	11	528	123,2	127,0	6076	143,2	-889,0
11	Телейский	1 375,0	1333,8				2010	1 697,5	1 754,5	9	57	127,6	131,5	1417	92,5	337,5
12	Хадарский	1 697,0	1646,1				1604	1 905,0	1 933,0	12	28	113,9	117,4	2194	148,6	-261,0
13	Хитылыкский	2 058,0	1996,3	3	1	5	2475	1 876,0	2 109,0	9	233	102,5	105,6	1983	100,3	126,0
14	Хаяхсытский	1 792,0	1738,2				1909	1 925,0	1 949,0	10	24	108,8	112,1	1748	106,4	201,0
15	Хонтогинский	3 608,0	3499,8				1648	3 243,0	3 441,0	21	198	95,4	98,3	3810	104,9	-369,0
16	Чакырский	2 505,0	2429,9	16	7	21	1804	1 551,0	1 948,0	11	397	77,8	80,2	2021,5	88,0	-73,5
17	Чурапчинский	2 121,0	2057,4				1768	2 028,0	2 087,0	12	59	98,4	101,4	2237	100,2	-152,0
	Всего по улусу:	39 252	38 074	41	17	59	37 037	40 121	42 225,5	11	2 105	107,6	110,9	42506,5	109,7	281,0

Балаҕан ыйын 15 күнүнээҕи турукунан улуус үрүҥэн 42225 тонна от оттонно, сыллаҕы быһаан 39252 тонна этэ. Онон быһаан аһары толорулунан, 107,6 бырыһыан буолла. Орүүк үчүгэй көрөөрүүнү 2516 тонналаны оттоон быһаанын 141, 1 бырыһыан толорбут Бахсы, 1754,5 тонналаны оттоон 127,6 бырыһыаннаах Толой, 5187 тонналаны оттоон 123,2 бырыһыаннаах Сыланг, 2277 тонналаны оттоон 122,2 бырыһыаны ситистиг Кытанах, 2516 тонналаны оттоон 120,1 бырыһыан көрдөрүүлээх Болгоно нэһилиэктэрэ ситистилэр. 17 нэһилиэктэн 14 -тэ сыллаҕы быһаннарын толорулар. Хонтогор, Ожулуун нэһилиэктэрэ 90-тан таҕыс бырыһыан толорон сыллаҕыларын ыларга чугаһаллар.

Улуустарынан, нэһилиэктэринэн куоталаһыы усулуобуйата республика салаатынан, Тыа хаһаайыстыбатын министиэристибэтинэн бигэргэтэн турар. Бу куоталаһыы балаҕан ыйын 15 күнүнээҕи турукунан ыытыллар. Биһиги улуус инникилэр кэккэлэригэр иһэр. Куоталаһыыга бастыҥ көрдөрүүлээх нэһилиэктэрбит, улууспут кыттыахтара.

Кытанахтан Т. Г. Борисов, Сыланган П. Д. Трофимов бу күннэргэ сэһэж оногоро сылдьаллар.

Хортуоппуйу, оҕуруот астарын, буруйу хомуйуу бу күннэргэ түмүктэниэхтээх. Күндьыл туран биэрэрэ буоллар. Үүнүү куһаҕана суох.

М. ПЕРМЯКОВА,
тыа хаһаайыстыбатын управлениетын кыһаабынай агронома.

ХОРТУОППУЙ ХОМУУРА БАЛАҔАН ЫЙЫН 15 КҮНҮНЭЭҔИ ТУРУГУНАН

	Хозяйство*	Площадь, га					Валовой сбор, тонн			
		уточненная посевная площадь	скошено	уборочная площадь	факт убрано	в % к уборочн. площ.	план	пред.год	факт	в % к плану
1	СХПК Мындагай	8		8						
2	ОСХПК Эйгэ	3		3						
3	СХПК Сана Олох	0,5		0,5						
4	СХПК Агро	0,5		0,5	0,5				4,75	
5	СХПК Колос	1		1						
	Всего по СХПК, ООО	13		13	0,5	0	0	0	4,75	0
1	ИП Луковцев А.Е. КХ Дьесегей	6		6	6				30	
2	ИП Луковцев Е.А.	6		6	6				30	
3	ИП Мохначевский А.С. КХ Булгунньах	1		1						
4	ИП Аммосов А.А. КХ Тумара	3		3	3				25	
	Всего по ИП КФХ	16		16	15	0	0	0	85	0
1	Алагарская СОШ	0,1		0,1						
2	Бахсытская СОШ	0,1		0,1						
3	Болтогинская СОШ	0,3		0,3						
4	Мугудайская СОШ	0,5		0,5						
5	Сыланская СОШ	3		3						
6	Хатылыкская СОШ	0,5		0,5						
7	Чакырская СОШ	0,3		0,3						
8	Чурапчинская СОШ	1,3		1,3						
9	Солозьевская Агрошкола	2,4		2,4						
	Всего по подсобным хозяйствам	8,5	0	8,5	0	0	0	0	0	0
	Всего Личные подсобные хозяйства	100,5	6	94,5	66,15	0	0	0	489,51	0
1	Алагарский	4,3		4,3	3,01	70			22,3	
2	Арылахский	2		2	1,40	70			10,4	
3	Бахсытский	4		4	2,80	70			20,7	
4	Болтогинский	5,3		5,3	3,71	70			27,5	
5	Болугурский	6,1		6,1	4,27	70			31,6	
6	Кытанахский	2,3		2,3	1,61	70			11,9	
7	Мугудайский	6		6	4,20	70			31,1	
8	Ожулунский	7,5	6	1,5	1,05	70			7,8	
9	Солоньевский	3,8		3,8	2,66	70			19,7	
10	Сыланский	5,5		5,5	3,85	70			28,5	
11	Телейский	2,5		2,5	1,75	70			13,0	
12	Хадарский	4		4	2,80	70			20,7	
13	Хитылыкский	4,3		4,3	3,01	70			22,3	
14	Хаяхсытский	3,5		3,5	2,45	70			18,1	
15	Хонтогинский	9		9	6,30	70			46,6	
16	Чакырский	5,9		5,9	4,13	70			30,6	
17	Чурапчинский	24,5		24,5	17,15	70			126,9	
	ИТОГО по улусу	138	6	132	81,65	62	0	0	604,2	0

ЭТИ ТУТТАРЫГА, АТЫЫЛААҺЫНҒА ИРДЭБИЛЛЭР

Көмүс күһүммүт түмүктэнэн сотору кыһыммыллар киириэхтиг. Бу кэмнэ идэни олоруүгэ, эт аһылааһына сайдыахтаах. Эти туттарыы, аһылаһын ыраабылларын улуустааҕы ветеринарнай управление ветеринарнай-санитарнай экспертиза отделын ветеринарнай ырааһа Розалия Алексеевна Сысолятина билиһиннэрэр.

– Эти бородуукта быһыылыынан сиригэ дьон доруобуйатыгар буортуга суох буолуутугар анаан Евразийскай экономическай хамыһыйыа 2013 сыллаахха ахсынньы 9 күнүнээҕи 68 №-дээх „Эт уонна эт аһылык киһи доруобуйатыгар куттала суох буолуутун туһунан" техническэй регламены ылыммыта. Бу регламент 2014 ыам ыйыттан олоххо киириэхтээх этэ. Ол эрээри дьону бэлэмнииргэ, үөрэтэргэ сылга, 2015 сыллаа диэри болдьоҕо уһатыллыбыта. Ити сокуон быһыылыынан сүөһүнү олоруу анал көҥүллээх, аналлаах оборудованиелардаах сирдэргэ эрэ көҥүллэниэхтээҕэ. Ити олоххо киллэриллиэр диэри бэлиэ күнүн дьон бэйэтэ олорор сиригэр, олбуоругар оперативно контуллэниэ. Итиннэ эмиэ анал ыраабылалар тутуһуллуохтаахтар. Биһиэхэ эт тонгор кэмэ кэлэ илигинэн, түргэнник сиэнилиэхтээҕинэн бэйэ сиригэр ветспыраапка ирдэммэт. Оттон аймахтарыгар, оҕолоругар киллэрэригэр, аһылыктарыгар ветспыраапка ирдэниллэр (дорообай сүөһүнү өлөрбүтүн туһунуур). Итиннэ олохтоох ветеринардарран эбэтэр ветуправлениеттан кытаанах сөп. Улуус иһигэр 4 №-дээх, улуус таһыгар таһаарарга 2 №-дээх анал форма ирдэнэр.

Республика ветеринариятын Депаратамсна 2014 сыл алтынньах ыйын 20 күнүгэр бириҥээс таһаарбыта. Ол быһыылыынан аһылыктыы ыйга диэри өлөрүллүбүт сүөһүгэ физикохимическай чинчийии ыытыллыахтаах. Итинни биһиги бигэ чаас иһигэн оногор биэрэбит. Өлөрүллүбүт сүөһүттэн буутун ис оргуйан эбэтэр балык эриттэн эт быһаа чинчийиигэ аналыахтаахтар. Бигэ проба толобуро – 624 солк. Оттон аһылыктыы ыйтан үөһэнгини чинчийиигэ эбии микробиологическай чинчийиини оногоруохтаахтар.

Улуус киинигэр аһылыктарга бу күннэргэ Чурапчы нэһилиэгэ дьаһалтата анал сир аныахтаах. Онно аһылыктар анал остуолларга туруоруллуохтаахтар. Массыына урбуттэн аһылаһын тохтоппуохтаах.

Убаастабыллаах улуустуут олохтоохторун бу ыраабылаларга тутуһарыгыттар ыҥырабын.

Сыһыарыыны бэлэмнээтэ Алексей СЛЕПЦОВ.